

A2E

Anton Vos

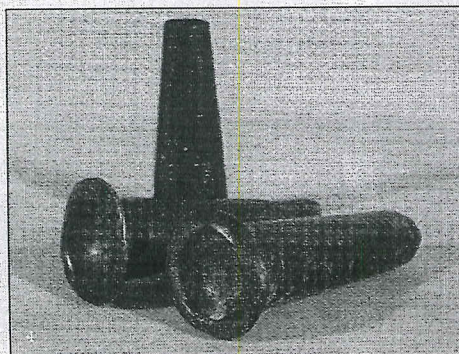
Zuinigheid met vlijt

Een koperen trechtervormig 'ding' noemde Anton Vos het nadat hij het gekocht had. Nu vormt het de aanleiding voor een verhaal over een voorwerpje dat de meesten van ons totaal niet kennen. Anton Vos weet inmiddels dat het 'ding' een 'zuinigig' genoemd wordt en wat dat dan wel is kunt u hieronder lezen.

Als en toe komt men in de antiekhandel eigenaardige voorwerpen tegen waarvan het nut of het gebruik niet terstond duidelijk is. Zo kocht ik eens, vele jaren terug, een geelkoperen trechtervormig ding van ongeveer 8 centimeter lang. (Afb. 1) De smalle kant is gewoon open, maar de andere kant is afgesloten met een soort kraag van zo'n 2 centimeter breed, die iets uitsteekt, zodat er een soort rand is ontstaan. Aan de gesloten zijde is een mooie ronde uitholling te zien. Het voorwerp is glad, zonder enige verdere versiering. De man van wie ik het kocht dacht dat het iets was dat aan de broekriem werd gedragen met de open kant naar boven zodat er dus iets in gestopt kon worden, een mesje of iets dergelijks. Een ander die ik het liet zien meldde dat het eigenlijk een soort kruithoortje was en dat het werd gebruikt bij het laden van het musket. Eerlijk gezegd leek me dat nogal onhandig, want juist met de brede kant naar beneden gericht is de kans nogal groot dat het uit de riem valt en verloren wordt. De oplossing van dit vraagstuk kreeg ik jaren later aangereikt, staande voor een tafel met bodemvondsten. Daar lagen verschillende van deze din-

gen, weliswaar de meeste verbor- gen, beschadigd of platgedrukt en allemaal pikzwart door de zuren uit de grond, maar verder onmiskenbaar hetzelfde voorwerp. Bovendien waren deze alle versierd met een aantal parallele ringen. Volgens de graver waren ze afkomstig uit een zeventiende-eeuwse laag en hij noemde ze 'zuinigies'. Ze dienen ervoor om het laatste stukje kaars nog te kunnen gebruiken.

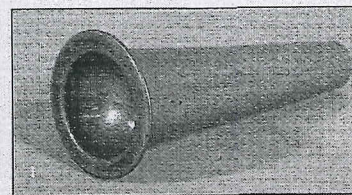
Dure kaarsen

Hier ziet u een blakertje met nog een klein restje kaars erin. (Afb. 2) Als het dus zover was gekomen, haalde men het stukje eruit, plaatste het zuinigie in de blaker of de kandelaar en plakte het stompje kaars in het ondiepe kommetje aan de brede bovenkant ervan. (Afb. 3) En op deze wijze werd de kaars tot de laatste druppel kaarsvet benut. Als

men erop let ziet men deze zuinigies regelmatig opduiken. Kennelijk zijn er dus veel van gemaakt. Hoe komt dat? Het antwoord is simpel: kaarsen waren duur en bovendien schaars. Er was niet zo makkelijk aan te komen. Verlichting in de zeventiende eeuw was een heel probleem. In de zomer viel het nogal mee. De mensen verdienden in de zomer meer omdat ze meer uren konden maken. Een gemiddelde timmerman in het midden van de Gouden Eeuw

slapen zal duidelijk zijn. De plaatsen waar licht was waren de huizen van de rijken en natuurlijk de kroegen. Maar ook daar kwam het meeste licht van het open haardvuur en verder van olie in olielampjes. Maar kaarsen... dat was luxe. In het boek van Schama 'The Embarrassment of Riches' staat een lijstje van de inboedel van een Amsterdamse kroeg die in 1717 failliet ging. Het interieur bestond uit vier tafels, een bank en twintig stoelen. Een kleine kroeg dus. In de hele kroeg bevonden zich slechts twee kandelaars (getaxeerd op vijf gulden voor de twee). In de herbergen in de provincie waren trouwens helemaal geen kandelaars. Als men daar al kaarsen had werden ze in een stuk aarde gezet en aan-

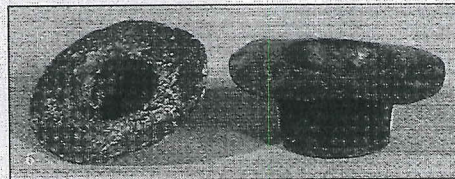
gestoken. De zorg voor de kaars was groot: de pit moest regelmatig 'gesnoten' worden en als de avond om was werd de kaars gedooft met een 'domper'.

Belasting

Nog een paar aanwijzingen dat kaarsen duur waren:

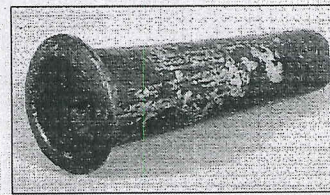
In 1586 kreeg Den Briel een Engels garnizoen. Ogenblikkelijk verhoogde de magistraat de lo- giesgelden voor de soldaten 'als wesende d'Engelsche natie seer behoefich van vuur en licht'. Kennelijk zaten de Engelse soldaten dus 's avonds bij kaarslicht aan het haardvuur en deden de Hollanders dat niet.

Een tweede aanwijzing is gelegen in de belastingen in de zeventiende eeuw. Reeds toen bestond een soort btw, dat wil zeg-

gen dat de detailhandelaar de belasting als het ware inde en later afdroeg. Dat ging lang niet altijd even goed, maar dit terzijde. Een probleem bijvoorbeeld was dat de 'pachters' van belastingen te hoog tegen elkaar opboden en vervolgens failliet gingen. Daarom werd in 1615 verboden dat pachters onderling afspraken maakten. De overheid maakte één uitzondering. U raadt het al: in 1620 werd aan de gezamenlijke kaarsmakers

Dit is zo ongeveer wat ik u over het zuinigie dacht te kunnen vertellen, ware het niet dat ik onlangs nog twee zuinigies vond die uit een vroegere put kwamen en die waarschijnlijk midden zestiende eeuw gedateerd moeten worden. (Afb. 6) Het zijn nog veel opvallender voorwerpjes, maar zeker zo efficiënt. Voor zover ik het kan bekijken zijn ze niet echt van geelkoper, maar eerder van brons. Het linker is het oudste en ziet er eigenlijk uit

als een soort kardinaalshoed in het klein. Het rechter begint al enigszins een schacht te krijgen die bij de latere exemplaren uitmond in de typische trechtervorm. Maar in de blaker geplaatst is hij net zo doelmatig. (Afb. 7)

Interessant is dat men met een dergelijk nietig voorwerp in de hand toch even terugstapt naar een tijd waarin zeventien uur gewerkt werd op een dag waarin het 's avonds echt pikgedonker werd en waar iemand die je behoorlijk kon bijlichten zelfs met geen kaarsje te vinden was. Als dat geen zuinigheid met vlijt genoemd kan worden weet ik het niet meer.

Anton Vos

